

ЗАТВЕРДЖЕНО:
методичною радою університету
від 25.08.2025 (протокол №1)

Силабус
освітнього компонента
«Загальне мовознавство»
2025–2026 навчальний рік

Освітня програма:	ОПП «Середня освіта (українська мова і література)»
Спеціальність:	014 Середня освіта
Предметна спеціальність:	014.01 Українська мова і література
Галузь знань:	01 Освіта / Педагогіка
Рівень вищої освіти:	перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Статус дисципліни:	обов'язкова
Викладач:	кандидат філологічних наук, доцент Ольга СОПНА
Кафедра:	української мови та журналістики
Посилання на сайт:	
Контактний телефон	0506404005
E-mail викладача:	senichevaolga76@gmail.com
Консультації:	четвер, 14.20–15.50

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів / годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Звітність
4/ 120 год.	16 год.	14 год.	90 год.	екзамен
	6 год.	4 год.	80 год.	

Семестр: весняний.

Мова навчання: українська.

Ключові слова: методи та прийоми лінгвістичного дослідження, лінгвістичний аналіз, нарративний аналіз, дискурсивний аналіз, ономазіологічний аналіз, концептуальний аналіз мовних одиниць.

Мета викладання освітньої компоненти «Загальне мовознавство»: ознайомити здобувачів вищої освіти з філософськими засадами сучасної мовознавчої методології та виробити в них уміння і навички користуватись конкретною науковими методами у власних мовознавчих дослідженнях.

З

а

в

д

а

н

н

я

м

и

и

в

ч

е

е

е

Компетентності та програмні результати навчання:

ЗК 02. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК 04. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та вироблення інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та

технології в освітньому процесі.

ЗК 10. Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.

ПР 09. Використовує закони аналізу лінгвістичних одиниць для моделювання подібних у стандартних і нестандартних мовленнєвих ситуаціях, застосовує різні види аналізу мовних одиниць, визначає їх місце в тексті й мовленні, розуміє взаємозв'язок та ієрархію таких одиниць.

ПР 11. Уміє здійснювати міжкультурну комунікацію й долати міжкультурні бар'єри на основі знання особливостей, цінностей, властивих культурам країн мов, що вивчаються, а також знання світоглядних засад, ментальних особливостей та онтологічних характеристик української культури.

Зміст курсу:

Тема 1. Вступ. Мета і завдання курсу «Загальне мовознавство». Місце курсу в системі лінгвістичних дисциплін. Основні розділи курсу. Зв'язок мовознавства з іншими науками: філософією, історією, психологією, літературознавством, етнологією.

Тема 2. Знакова природа мови. Поняття знака. Структура знака. Знакові системи. Семіологія як наука. Специфіка мовних знаків. Види мовних знаків. Поняття універсальності знака і його співвідношення з мовною одиницею. Питання універсальності мови. Паралінгвістика і допоміжні мови. Перестороги щодо середньовічного механіцизму.

Тема 3. Мова і мислення. Співвідношення понять мислення та свідомість. Короткий історичний огляд проблеми: давньогрецький середньовічний універсум – структуралістський знак – сучасна палітра. Когнітивні функції мови: гносеологічна – інформативна – кумулятивна. Організація мовної пам'яті. Характер та напрямки взаємодетермінації мова – мислення: у процесах філогенезу – онтогенезу – комунікації (сприйняття / породження мови). Мисленнєві процеси в ході розгортання мовного потоку. Теорія Н. Хомського, дослідження Л. Співака. Сліди мисленнєвих процесів у мовному потоці. Інтонація як поштовховий компонент думки.

Тема 4. Мова і мовлення. З історії вивчення проблеми мови і мовлення. Сучасні уявлення про співвідношення мови і мовлення.

Тема 5. Мовна картина світу. Поняття мовної картини світу, його зв'язки з поняттями наукова та наївна картина світу. Комплексний характер індивідуальної картини світу. Основні напрямки менталінгвістики. Мова і етнос. Суть і витоки етнолінгвістики. Ідеї В. Гумбольдта щодо національного духу мови. Теорія Л. Вайсгербера про мовний екран між людиною і світом. Гіпотеза Сепіра-Уорфа. Ідеї Т. Гобса як ключ для розв'язання антиномії. Мова як носій ментальності і світогляду. Можливості трансляції культур в літературному перекладі. Поняття лакуни і способів її заповнення.

Тема 6. Мова як історична категорія. Поняття мовної статичності і динаміки. Структурні та функціональні зміни. Чинники розвитку мови: зовнішні і внутрішні. Вплив суспільства на розвиток мови. Зв'язок історії мови з історією народу. Диференціація та інтеграція – основні процеси. Взаємодія мов. Білінгвізм. Мертві мови. Основні тенденції мовного існування людства. Інтралінгвістичні чинники мовних змін. Дія мовних антиномій. Мовні закони і тенденції.

Тема 7. Мова як система. Включення мови в коло системних явищ в період структуралізму. Поняття системи і структури. Специфіка мовної структури. Типи відношень між мовними одиницями: парадигматичні, синтаксичні та ієрархічні. Поняття ярусу. Основні та проміжні яруси, фонетичний, семантичний, граматичний рівні мови. Ієрархія мовної будови. Проблема міжрівневих зв'язків. Системні та асистемні елементи. Адекватність системної теорії мови.

Тема 8. Природа мови. Біологічний, психологічний і соціальний компоненти. Мова як соціалізуючий фактор. Соціальні функції мови. Мова і мовлення. Соціальність

комунікативного акту. Егоцентричне мовлення. Функції мови в контексті комунікативного акту, соціуму, конкретної мови. Форми існування мови. Літературна мова. Формування літературної мови. Становлення української, російської, англійської, французької, німецької літературних мов. Поняття соціального статусу мови. Функціональна типологія мов. Мови регіональні, міжнародні, ООН. Штучні мови: від Г. Лейбніца до комп'ютерних мов в епоху Інтернету.

Тема 9. Історія стародавнього мовознавства, епохи Середньовіччя і XVII–XVIII століть. Історія мовознавства як поглиблення і розширення лінгвістичної теорії, вдосконалення прийомів і методики лінгвістичного аналізу. Основні етапи історії мовознавства. **Питання мовознавства у філології класичної старожитності.** Мовознавство в стародавній Індії. Граматика Паніні. Старогрецьке мовознавство про природу назв. Питання мовознавства в логіці і поетиці Аристотеля. Олександрійські і пергамські граматисти; вчення про вісім частин мови. Китайське мовознавство і арабське мовознавство. **Мовознавство епохи Середньовіччя і XVII–XVIII століть.** Багатомовні словники-каталоги; словник П. Палласа. Лінгвістичні погляди Ф. Бекона, Р. Декарта, Г. Лейбніца, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гердера, Дж. Віко. Філософські і нормативні граматиками. «Всезагальна раціональна граматики» А. Арно і К. Лансло. Нормативні граматиками і словники. «Російська граматики» М. В. Ломоносова.

Тема 10. Виникнення порівняльно-історичного мовознавства. Становлення **порівняльно-історичного методу мовознавства.** «Порівняльна граматики» ряду індоєвропейських мов Ф. Боппа. Виникнення германістики (Р. Раск і Я. Грім) і славістики (Й. Добровський, Ф. Міклошич і О. Х. Востоков). Порівняльно-історична граматики і лінгвістична концепція А. Шлейхера. **Розвиток компаративістики у другій половині XIX ст.** Філософія В. Гумбольдта. Методологічна основа філософії мови В. Гумбольдта. Принцип суперечності як метод опису мови. Походження і сутність мови. Мова і мовлення. Форма і зміст мови. Звук – основа мовлення. Слово як внутрішня форма звуку і поняття. Відношення мови до мислення. Суспільна роль мови. Мова і народ, нація. Морфологічна класифікація мов. Лінгвістична діяльність В. Гумбольдта в оцінці мовознавців. **Логіко-граматична школа середини XIX ст.** (К. Беккер і Ф. Буслаєв). **Психологічні школи у мовознавстві XIX ст.** (Г. Штейнталь, М. Лацарус, В. Вундт та ін.). **Психологічний напрям у вітчизняному мовознавстві:** Харківська лінгвістична школа, загальнолінгвістична концепція О. Потебні та її філософські основи, вчення про мову і мислення, слово, його внутрішню форму і значення, систему мову і мовлення, граматичні категорії, речення. **Молодограматизм** як провідна школа історико-порівняльного психологічного мовознавства; «Принципи історії мови» Г. Пауля.

Тема 11. Мовознавство кінця XIX – початку XX ст. Неограматичний напрям як синтез соціологічних, психологічних і формально-граматичних концепцій; його основні школи. Казанська лінгвістична школа. Вчення про мову як соціально-психологічне явище; І. Бодуен де Куртене, М. Крушевський, В. Богородицький. Московська лінгвістична школа. П. Фортунатов, О. Шахматов, О. Пешковський та ін. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра. Женевська і Празька школи. Ш. Баллі і А. Мейє та їх критична оцінка. **Мовознавство 20–60 років XX ст.** Розвиток порівняльно-історичного і типологічного мовознавства; історичне і порівняльне мовознавство. Розвиток нових лінгвістичних дисциплін: соціолінгвістики, металінгвістики, психолінгвістики, лінгвосеміотики, лінгвістики окремих рівнів мовної структури. **Розширення географії лінгвістики: виникнення радянської, американської, датської і чеської лінгвістик як провідних напрямів сучасного мовознавства.**

Тема 12. Виникнення і розвиток структуралізму у мовознавстві. Празький лінгвістичний гурток (функціональна лінгвістика). Вчення В. Матезіуса. Вчення М. Трубецького про фонему і фонологічні опозиції. Л. Блумфільд – засновник американської дескриптивної лінгвістики. Генеративна граматики Н. Хомського. Глосематика Л. Єльмслева. **Вітчизняне мовознавство XX ст.** Розвиток лінгвістичної теорії і практики. Соціологія мови і

теорія рівнів мови. Загальномовознавчі і фонетичні погляди Л. Щерби. Типологічна концепція мови І. Мещанінова. Граматичне вчення про слово, синтаксична теорія і вчення про стилі мови та мову художньої літератури В. Виноградова. Загальнолінгвістичні питання українського мовознавства у працях А. Кримського, Л. Булаховського, І. Білодіда, А. Білецького, О. Мельничука, М. Жовтобрюха та ін., а також у працях білоруських лінгвістів Ю. Курського, П. Бузука, М. Булахова та ін.

Тема 13. Сучасні напрямки мовознавства. Сучасне мовознавство як результат тривалого розвитку науки про мову. **Когнітивна теорія мови.** Мовлення як різновид когнітивної діяльності і дзеркало мовної діяльності. Дослідження свідомості за мовними даними. Ідеї У. Чейфа. Пізнання мови за допомогою концептуального аналізу. Когнітивні граматики Дж. Лакоффа, Ч. Філмора, Р. Лангаккера. Ментальні моделі статичні і операційні. Переваги і хиби. Застосування моделей. **Комунікативна теорія мови.** Схема мовної комунікації Р. Якобсона. Комунікативні максими Г. Грайса. Види комунікації. Поняття комунікативного акту. Типологія Серля-Остіна. Його структура. Типи комунікативних актів.

Тема 14. Функціональна теорія мови. Поняття функції. Зародження функціоналізму. Празький функціоналізм. Семантична категорія як джерело Ленінградського функціоналізму. Теорія функціонально-семантичних полів. Застосування набутків у лінгводидактиці. Взаємодія аргументу і функції як можливість інтерпретації мовного розвитку.

Тема 15. Методи лінгвістичних досліджень. Загальнонаукові методи. Поняття про метод. Логічні принципи дослідження. Роль світоглядних засад у дослідженні. Відносність понять «метод» і «прийом». Лінгвістика в типології наукових знань, її емпіричний і теоретичний, гуманітарний і природничий характер. Залежність методу від лінгвістичного аспекту. Види знань: факт-гіпотеза-закон. Способи добування знань; перевірка їх істинності: верифікація і фальсифікація. Загальнонаукові методи: спостереження, порівняння, експеримент, моделювання – і їх застосування у мовознавстві.

Тема 16. Спеціальні лінгвістичні методи. Спеціальні лінгвістичні методи. Описовий метод. Його цілі і можливості. Складники методу. Таксономічний метод. Види класифікацій. Порівняльно-історичний метод. Внутрішня і зовнішня реконструкція. Відносна і абсолютна хронологія. Принципи етимологічного аналізу. Прийоми дискурсивного аналізу. Методи структурної лінгвістики: компонентний і дистрибутивний аналіз. Метод трансформації. Моделювання в когнітивізмі, типи фреймів. Методи і прийоми польових досліджень мовлення. Лінгвістичні і психологічні експерименти. Статистичні методики. Аналіз і синтез у теоретичних лінгвістичних розвідках.

Методи навчання: словесні (розповідь, пояснення, бесіда, навчальна дискусія), наочні (ілюстрації, презентації), практичні (виконання вправ) з використанням засобів дистанційного навчання (інтерактивні комп'ютерні відеоконференції, консультації online на базі освітньої платформи «Zoom» та месенджерів (Telegram, Viber); пояснювально-ілюстративний; частково-пошуковий (евристичний); індуктивні, дедуктивні, метод аналогій, самостійна робота з електронним навчально-методичним комплексом.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять): обов'язкове дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти («Положення про академічну

д
о
б
р
о
ч
е
н
і
с
т

Технічне і програмне забезпечення/обладнання, наочність: освітні платформи інтерактивної взаємодії у форматі відеоконференції Zoom; віртуальне навчальне середовище

Максимальна кількість набраних балів							
--------------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

Після вивчення освітньої компоненти результати досягнень сумуються, конвертуються в шкалу ECTS шляхом ранжування навчальних досягнень.

Таблиця 3

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90–100	відмінно	зараховано	С
78–89	добре		
65–77			
58–64			
50–57	задовільно		
35–49	незадовільно	не зараховано	FX (з можливістю повторного складання)
1–34	незадовільно		F (з обов'язковим повторним вивченням дисципліни)

Узагальнені критерії оцінювання:

А», 90–100 балів – здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, уміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, уміє використовувати набуті компетентності для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування й нахили;

В», 78–89 балів – здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи й задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна;

С», 65–77 балів – здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, у цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок;

Д», 58–64 бали – здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання й розуміння основних положень; із допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих;

Е», 50–57 бали – здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні (обсяг набутих компетентностей здобувача відповідає мінімальним критеріям);

FX», 35–49 балів – здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу (до 20 %);

, 1–34 бали – здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання й відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

Список рекомендованих джерел:

Основний

орошенко С. І. Загальне мовознавство : [навч. посібник]. Київ : Центр навчальної літератури,

2

0

0

6

еленько А. С. Загальне мовознавство (історія лінгвістичних учень : аспекти, методи, прийоми, процедури дослідження мови) : [посібник]. 2-ге вид., перероблене. Луганськ : Альма-матер, 2002. 283 с.

3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] . Київ : Альма-матер, 2008. – 464 с.

4. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця: Нова книга, 2001. 168 с.

Допоміжний

нтонович М. Законодавство України та зарубіжних країн щодо статусу державної мови (порівняльний аспект). *Право України*. 1999. № 6. С. 73–74.

6. Бацевич Ф. С. Абсурдний художній текст у вимірах лінгвістичної прагматики. *Мовознавство*. 2012. № 1. С. 18-30.

ацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ Академія, 2004. 334 с.

8. Голубовська І. О. Перспективи розвитку сучасної зіставної лінгвокультурології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*.

Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Київ : НПУ, 2009. Вип. 3. С. 98–102.

9. Дистрибутивний аналіз. Методика безпосередніх складників. Трансформаційний аналіз – методи лінгвістичних досліджень [Електронний ресурс]. Режим доступу :

10. Єщенко Т.А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник. Донецьк : DICO, 2009. 336 с.

агнітко А. П. Лінгвістика тексту: хрестоматія. Донецьк, 2009. 175 с.

овалик І. І. Загальне мовознавство. *Історія лінгвістичної думки*. Київ : Вища школа, 1985. 215 с.

оч Н. В. Основи комунікативних технологій: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид., перероб. Миколаїв : Іліон, 2014. 266 с.

анакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.

15. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. Київ: ВЦ Київський університет, 1999. 308с.

адзівська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура - мовна особистість: монографія. Київ : ДП Інформ.-аналіт. агентство, 2010. 491с.

ікер П. Що таке текст? Пояснення і розуміння. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія Світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за. ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доповн. Львів : Літопис,

18. Рудик І. М. Культурна специфіка невербального коду в міжкультурній комунікації. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2005. N 23. С. 101-103.

еліванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: підручник. Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.

еменюк О. А. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

еражим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: монографія. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.

22. Форманова С. В. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Одеса : ПолиПрес, 2016. 200 с.

Інтернет-ресурси

23. bdu.org: сайт Бердянського державного педагогічного університету.

24. <http://www.slovnyk.net>.

25. <http://www.wikipedia.org>.

26. <http://www.ostriv.in.ua>.

27. <http://www.nsu.ru/education/virtual/discourse.htm>.
 28. http://ruthenia.info/text/lang/index_all.htm.
 29. <http://litopys.org.ua/links/inmovozn.htm>.
- <http://lingvoforum.net>.